

15. 謝宗榮. 圖解臺灣傳統宗教文化. – 臺中市:晨星出版, 2018 年. – 268 頁. = Се, Цзунжун. Традиционная религиозная культура на Тайване, с иллюстрациями / Се Цзунжун. – Тайчжун: Чэньсин, 2018. – 268 с.

16. 翁靖淳. 臺灣閩客族群「做十六歲」成年禮習俗研究. – 碩士論文, 指導教授為顏美娟 / 國立高雄師範大學. – 高雄市, 2019 年. – 160 頁. = Вэн, Цзинчуань. Исследование церемоний «достижения совершеннолетия» в общинах миньнань и хакка на Тайване. – Дис. ... магистра, научн. руковод. проф. Янь Мэй-цзюань / Государственный педагогический университет Гаосюна / Вэн Цзинчуань. – Гаосюн, 2019. – 160 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://hdl.handle.net/11296/zvj4hn>).

17. Крук, Янка. Золотые правила народной культуры / Янка Крук, Оксана Котович. – 9 изд. – Минск : Адукацыя і выхаванне, 2014. – 592 с.

18. Гілевiч, Н. Выбраныя творы / Нiл Гiлевiч; уклад., камент. Н. Гiлевiча; прадм. У. Конана. – Мiнск: Кнiгазбор, 2009. – 600 с.

The article presents a preliminary study of the ritual complexes of the Chinese traditional calendar festival called the Eve of Seventh day (Qixijie 七夕節). The paper reveals the ethnocultural and regional features of the festival's calendar rites, typical for southern Taiwan. Particular attention is paid to the analysis of the ritual attribute called the Alcove of Seven Moms (Qiniangma ting 七娘媽亭), and its role in the rites of passage held at the Kailong Temple 開隆宮 in Tainan city.

Key words: Sinosphere, Taiwan, calendar rites, Eve of Seventh day, Seven Mums, rites of passage.

Филонов Сергей Владимирович – доктор исторических наук, профессор; Амурский государственный университет (г. Благовещенск) (jinshu.filonov@gmail.com).

УДК 811.161.3'282'37:811.581'282'37:392.86

К. Л. Хазанава

ТРАДЫЦЫІ ЧАЯВАННЯ Ў БЕЛАРУСКІХ І КІТАЙСКІХ ВЫСЛОЎЯХ

*Обращение к белорусским и китайским паремиям выявило огромное количество китайских изречений со словом **чай** и нераспространенность соответствующих названий как компонентов белорусских паремий, что обусловлено отличием историко-культурных кулинарных традиций. Распространение чаепития в Беларуси лингвистически проявляется в наличии равных семантико-стилистических вариантов **чай** и **гарбата**.*

Ключевые слова: пословица, поговорка, фольклор, традиция, изречение, чай, чаепитие.

Вусная народная творчасць уяўляе сабой скарбонку духоўнай памяці народа, дзе занатоўваюцца мудрыя парады мінулых пакаленняў і слухныя заветы продкаў пра дабрабыт і добразычлівае стаўленне адзін да аднаго.

Прыказкі і прымаўкі складаюць бадай не самую функцыянальную і колькасную частку фальклору. У замацаваных у народнай свядомасці сталых выслоўях адлюстроўваюцца прыродныя рэаліі мясцовасці пастаяннага пражывання народа, спецыфічныя рысы побыту, улюбёныя рытуалы людзей. Нягледзячы на шматлікія адрозненні традыцыйных культур усходнеславянскіх і кітайскіх народаў, фіксацыя рэалій акаляючага асяроддзя ў прыказках і прымаўках з’яўляецца культурнай універсальнай. Уважлівае вывучэнне каляндарнай абраднасці беларусаў і кітайцаў дазваляе выявіць некаторыя падобныя рысы [1].

У парэміях, што беларусы і кітайцы актыўна выкарыстоўваюць у штодзённым жыцці, адзначаюцца рэаліі прыроднага свету, характэрныя менавіта для рэгіёнаў пражывання народаў. І беларусы, і кітайцы складалі прыказкі і прымаўкі пра звяроў і птушак, якіх добра ведалі і бачылі кожны дзень вакол сябе [2]. Пры гэтым кожны зааморфны або арнітаморфны вобраз метафарычна надзяляецца пэўнай чалавечай якасцю, пра якую старажытным складальнікам фальклору важна было паведаміць і данесці нашчадкам зробленыя на ўласным вопыце высновы.

Натуральна, нельга абмінуць і яшчэ адну агульную рысу прыказкавай спадчыны беларусаў і кітайцаў. У народных выслоўях адлюстроўваюцца традыцыйныя папулярныя нутрыцыялагічныя прэферэнцыі народа. Слоўнікавы склад выслоўяў дае магчымасць прасачыць, якія прадукты харчавання былі даспадобы продкам сучасных беларусаў і кітайцаў [3].

У прыказкавай скарбонцы належная ўвага аддаецца і напоям. Любая ўзгадка пра кітайскія традыцыі амаль абавязкова прыводзіць да такой напоевай спецыфікацыі Кітая, як *чай*, або *гарбата*. Нездарма ж пра штодзённыя абавязковыя запатрабаванні кітайцы кажуць: *Дровы, рыс, масла, соль, соевы соус, воцат, чай* – 柴米油盐酱醋茶 *cháimǐyóuyuán jiàng sù chá* [4]. А сціплае жыццё, харчаванне без запатрабаванняў перадае кітайскае выслоўе *Буйналістая гарбата і лёгкі рыс* – 粗茶淡飯 *cū chá dàn fàn* [4].

У традыцыйных кітайскіх выслоўях назва *чай* *chá* вобразна распаўядае і пра чалавечыя стасункі. Кітайскі выраз сведчыць: *Калі чалавек сыходзіць, гарбата астывае* – 人走茶凉 *rén zǒu chá liáng* [4].

Каб заспакоіцца, старажытныя кітайскія мудрацы раяць піць гарбату замест віна: 以茶代酒 ‘yǐ chá dài jiǔ’ [4]. І пра значнасць часу кітайскае выслоўе заўважае, выкарыстоўваючы назву традыцыйнага напою: *Кубак гарбаты варты часу* – 盞茶工夫 ‘zhǎn chá gōngfū’ [4].

Многія кітайскія выслоўі закліканыя метафарычна распавесці пра пэўныя рэаліі чалавечага жыцця, маляўніча нагадваючы пра адметнасці вырошчвання расліны, з якой потым гатуюць смачны напой. Успамін пра лепшы час для збору ўраджаю гарбаты становіцца нагадваннем, што кожную справу неабходна рабіць у патрэбны тэрмін: *Сабраная ў чэрвені гарбата – золата (найлепшая), у жніўні – срэбра, у кастрычніку – добрая гарбата* – 七掏金, 八掏银, 十月掏掏平平心 qī tao jīn, bā tao yín, shí yuē tao tao píng píng xīn [5].

Пра важнасць выканання справы дарэчна нагадвае і іншая кітайская мудрасць, што распавядае пра вырошчванне гарбаты: *Чайны ліст як ранішняя трава, сабраны ў першыя тры дні – скарб, а калі спазніцца на тры дні, то ён стане проста травой* – 茶叶是时辰草, 早采三天是宝, 迟采三天是草 cha yè shí shí chén cǎo, zǎo cǎi sān tiān shí bǎo, chí sān tiān shí cǎo [5]. Заўвага пра ўмовы, найбольш спрыяльныя для высокай якасці расліны, вобразна паведамляе, што ўлік усіх абставін спрыяе добрым вынікам: *Гарбата не баіцца нізкай тэмпературы, яна баіцца сухога халоднага ветру* – 茶树不怕冷, 就怕干风冻 cha shù bù pà lěng, jiù pà gān fēng dòng [5].

Значная колькасць кітайскіх выслоўяў прысвечаная выкарыстанню гарбаты як лекавага сродку. Прычым некаторыя з выразаў маюць агульныя заўвагі на медыцынскую тэматыку: *Лекі лечаць ад пэўнай хваробы, гарбата – гэта лекі ад 10 000 хвароб* – 药为各病之药, 茶为万药之药 yào wéi gè bìng zhī yào, chá wéi wàn yào zhī yào; *Гарачая гарбата шкодзіць арганізму, цёплая – садзейнічае доўгаму жыццю* – 烫茶伤五内, 温茶能益寿 dāng chá shāng wū nèi, wēn chá néng yì shòu [5].

Іншыя кітайскія выслоўі маюць канкрэтныя парады, як гарбата можа дапамагчы з пэўнай хваробай: *Шклянка гарбаты пасля ежы спрыяе страваванню, рассмоктванню тлушчу* – 饭后一杯茶, 解腻助消化 fān hòu yì bēi chá, jiě nì zhù xiǎo huà; *Гарбата дапамагае папярэдзіць карыес у дзяцей* – 儿童一杯茶, 可防龋齿病 ‘ér tóng yì bēi chá, kě fáng qū chǐ bìng; *Гарбата дапамагае змагацца з лішняй вагой* – 中年早「发福」, 请您多饮茶 ‘zhōng nián zǎo «fā fú», qǐng nín duō yǐn chá [5].

Адметна, што і ў беларускай культуры яшчэ ў XVIII ст. гарбату выкарыстоўвалі ў якасці лекавага сродку, што засведчыў Ян Баршчэўскі ў аповесці «Драўляны Дзядок і кабета Інсекта» (1840-1847), надзяліўшы пана Ротмістра словамі: «..*даўней гарбата была лекамі ад галавы, а цяпер без яе і жыць не могуць, якія перамены ў свеце..*» [6].

Увогуле, у культурна-інфармацыйнай прасторы ўсходніх славян і сам напой, і яго назва апынуўся многа пазней за кітайскую. У часы сярэднявечча чай з Кітая паступова пранікае ў еўрапейскія краіны. Вядома, што адпаведнае найменне фіксуецца ў помніках усходнеславянскай пісьмовасці ў сярэдзіне XVII ст. [7]. Натуральнай выглядае этымалагічная адсылка назвы *чай* да паўночнакітайскага 茶 ‘chá’. Паўднёвакітайскі варыянт вымаўлення 茶 ‘tē’ лічыцца крыніцай назвы гэтага падбадзёрлівага напою ў заходнееўрапейскіх мовах: англійская *tea*, італьянская, іспанская *te* [7].

Сярод усходнеславянскіх народаў назва *чай*, як і адпаведны напой, у выніку тэрытарыяльна-геаграфічных асаблівасцей, замацоўваецца спачатку ў рускіх. Паступова напой набывае ўсё большую папулярнасць, што адбываецца ў выкарыстанні адпаведных найменняў у беларускіх народных прыказках і прымаўках. У рускім фальклоры фіксуецца вялікая колькасць прыказак і прымавак з назвай *чай*: *Чай п’іць – не дрова рубіць; Мы за чаем не сучаем – по семь чашек выпиваем!* [5]. Найменне ўжываецца і ў дэмініўнай форме, што адлюстроўвае народную павагу да напою: *Выпей чайку – забудеш тоску* [5].

У беларускай культурнай традыцыі здаўна для названага напою выкарыстоўваліся дзве варыянтныя назвы: *чай* і *гарбата*. Слова *чай* пашыраецца пад уплывам рускай мовы. Назва *гарбата* мае вытокамі лацінскія карані і паходзіць ад лацінскага *herba* ‘трава’. У беларускай мове назва напою *гарбата* замацоўваецца пад уплывамі польскай мовы: польская *herbata*. У беларускай моўнай традыцыі пад уплывам такіх фанетычных спецыфікацый беларускай мовы, як аканне і фрыкатыўны [г] развіўся варыянт *гарбата*. Прыкладна роўнае выкарыстанне абодвух найменняў фіксуюць дадзеныя паралельнага руска-беларускага і беларуска-рускага падкорпусаў Нацыянальнага корпусу рускай мовы: лексема *чай* ўжываецца ў 298 прыкладах з 51 тэксту, лексема *гарбата* адзначаецца ў 147 прыкладах з 38 тэкстаў [8].

Пра стылістычную роўнасць ужывання лексем *чай* і *гарбата* заўважаў Якуб Коласа у сваёй знакамітай трылогіі «На ростанях» вуснамі галоўнага героя: *Як лепей называць па-беларуску: чай ці*

гарбата? – Як ні называеш, – усё будзе добра, абы смачна, – адказаў жартам Лабановіч. – Ды не адным чаем жыў будзе чалавек [9].

Да абодвух найменняў звяртаецца і беларуская вусная народная творчасць. Народныя парэміі беларусаў выкарыстоўваюць варыянтныя назвы: *Чай вадою запівай* [10, с. 228]; *Кажух не вата, капуста не гарбата* [10, с. 245]

Вобразна-экспрэсіўны патэнцыял некаторых беларускіх народных выслоўяў грунтуецца на выкарыстанні аманіміі слоў *гарбата* ‘назва напою, чай’ і *гарбата* ‘тая, хто май горб, горбіцца’: *Не ні гарбаты, бо згорбішся* [10, с. 256]; *Нашто нам тая гарбата, каб згорбіцца?* [10, с. 256].

Варта заўважыць, што ў беларускай парэміялагічнай скарбонцы адзначаецца не настолькі вялікая колькасць народных выслоўяў з назвамі *чай* або *гарбата*, як у фальклоры радзімы гарбаты – Кітая або нават у рускім фальклоры, дзе «прысутнічаюць такія прыказкі, якія не маюць прыкладнога, навучальнага характару, але адлюстроўваюць адносіны рускіх да чаювання як да расслаблення і сімвалу гасцінных, сяброўскіх адносін» [5]. Гэта здаецца дзіўным, на першы погляд, бо сам напой у розных сваіх відах на працягу апошняга стагоддзя карыстаецца нязменнай папулярнасцю і попытам у беларусаў, а стабільнасць напоевых пераваг толькі ў апошнія дзесяцігоддзе трохі пасунулася ў бок кавы. Хутчэй за ўсё невялікая колькасць беларускіх народных парэмій з назвамі *чай* або *гарбата* тлумачыцца старажытнасцю прыказкавага фонду. Нагадаем, што «зварот да традыцыйных выслоўяў з найменнямі прадуктаў харчавання паказаў непасрэдную залежнасць наяўнасці ў выразях назваў ежы ад кулінарных традыцый і пераваг народа, абумоўленых распаўсюджаннем у мясцовасці пастаяннага пражывання народаў асобных прадуктаў» [3, с. 183].

У даўнія часы, калі ствараліся прыказкі і прымаўкі, просты народ, прадстаўнікі якога і былі асноўнымі стваральнікамі выслоўяў, яшчэ не ведалі і не ўжывалі напой. Нездарма ж іншыя напоі знайшлі большае колькаснае выяўленне ў беларускім фальклоры: *Не такое яшчэ дзіва, што малако сіва* [10, с. 246]; *Як з якім малаком, дак лепей з вадою* [10, с. 246]; *Будзе час – будзе і квас, не ўсё за раз* [10, с. 256]; *Без часу не будзе квасу* [10, с. 256]; *Квас з’еў, а хлеб астаўся* [10, с. 237]; *Дзе кісель, там і сеў, дзе піры, там і лёг* [10, с. 397]; *Не той друг, хто мёдам мажа, а той, хто праўду кажа* [10, с. 382].

Такім чынам, разгляд беларускіх і кітайскіх народных выслоўяў з назвамі напояў выявіў вялікую колькасць кітайскіх выказаў са словам *чай* і непашыранасць адпаведнай назвы як складніка беларускіх парэ-

мій, што пацвярджае выснову пра «спецыфічную лінгвакультурную прастору паняцця *чай* у кітайскай культуры» [5] і тлумачыцца рознымі гісторыка-культурнымі кулінарнымі традыцыямі беларусаў і кітайцаў у старажытнасці. Пашырэнне традыцый чаявання ў Беларусі адзначаецца з XVIII ст. і лінгвістычна праяўляецца ва ўжыванні ў беларускай моўнай традыцыі роўных ў семантычных і стылістычных адносінах ва-рыянтах *чай* і *гарбата*, адрозных мовамі-крыніцамі.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Хазанава, К. Л. Аб беларускіх і кітайскіх каляндарна-абрадавых традыцыях / К. Л. Хазанава // Традиционная культура восточнославянских и китайского народов: сборник научных статей / редкол.: В. И. Коваль (гл. ред.) [и др.]; М-во образования Республики Беларусь, Гомельский гос. Ун-т им. Ф. Скорины. – Гомель : ГГУ им Ф. Скорины, 2017. – С. 197–201.
2. Хазанава, К. Л. Прыродны свет у беларускіх і кітайскіх парэміях / К. Л. Хазанава // Традиционная духовная культура восточнославянских и китайского народов : сборник научных статей. – Вып. 2 / редкол. : В. И. Коваль (гл. ред.) [и др.]; М-во образования РБ, Гом. гос. ун-т им. Ф. Скорины. – Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2019. – С. 225–230.
3. Хазанава, К. Л. Найменні прадуктаў харчавання ў беларускіх і кітайскіх фальклорных выказах / К. Л. Хазанава // Традиционная духовная культура восточнославянских и китайского народов : сборник научных статей. – Вып. 3 / редкол. : В.И. Коваль (гл. ред.) [и др.]; М-во образования РБ, Гом. гос. ун-т им. Ф. Скорины. – Гомель : БелГУТ, 2021. – С. 178–183.
4. Чайные поговорки, изречения и затекстовки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gorbarev.tilda.ws/page3140677.html>. – Дата доступа: 10.10.2023.
5. Сравнительный анализ пословиц, поговорок и фразеологизмов русского и китайского языков [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.tea-terra.ru/2019/02/27/32419/>. – Дата доступа: 10.10.2023.
6. Баршчэўскі, Ян. Драўляны Дзядок і кабета Інсекта / Ян Баршчэўскі [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://knihi.com/Jan_Barsceuski/Draulany_Dziadok_i_kabieta_Insiekta.html. Дата доступу: 10.10.2023.
7. Чай [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wiktionary.org/wiki/чай>. – Дата доступа: 10.10.2023.
8. Национальный корпус русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ruscorpora.ru>. – Дата доступа: 10.10.2023.
9. Колас, Якуб. На ростанях / Якуб Колас [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://knihi.com/Jakub_Kolas/Na_rostaniach.html. – Дата доступу: 10.10.2023.
10. Прыказкі і прымаўкі: у 2 кн. Кн. 1 / рэд. А. С. Фядосік. – Мінск : Навука і тэхніка, 1976. – 560 с.

*The appeal to the Belarusian and Chinese paremias showed a huge number of Chinese proverbs with the word **tea** and the low prevalence of the corresponding names as components of Belarusian proverbs, which is due to the difference in*

historical and cultural culinary traditions. The introduction of tea drinking in Belarus is linguistically manifested in the presence of equal semantic and stylistic variants чай 'chai' (tea) and запбата 'harbata' (tea).

Key words: proverb, saying, folklore, tradition, dictum, tea, tea drinking.

Хазанава Кацярына Львоўна – кандыдат філалагічных навук, дацэнт; Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны (hazanova@gsu.by).

УДК 811.581'371:811.161.1'371:177.6

Е. И. Холявко

СВОЕОБРАЗИЕ СЕМАНТИКИ ЛЕКСЕМ, ВЫРАЖАЮЩИХ ПОНЯТИЕ «КРАСОТА», В РУССКОМ И КИТАЙСКОМ ЯЗЫКАХ

В статье проанализированы определения словарных статей русского и китайского языков, на основании чего сделаны выводы о ментальном своеобразии вербализации универсального понятия «красота». Общими признаками обозначаемого понятия является актуализация образных сем огня, восприятие красного цвета как красивого, тесная связь представления о внешней привлекательности и добродетели; специфическими – отсутствие в соотносительных русских лексемах семантических компонентов качественной пищи.

Ключевые слова: русский язык, китайский язык, красота, семантика, языковая картина мира, лингвокультурология.

Изучение семантического развития слова открывает для исследователя путь постижения народной духовной культуры. Согласно авторитетному утверждению Ф. П. Филина, «...слово всегда представляет собой неповторимую единицу: за каждым словом и его историей стоит целый мир» [1, с. 17]. Целый мир стоит и за русским словом *красота*, и за его китайским соответствием.

Красота представляет собой высшую эстетическую оценку явлений действительности, окружающей человека, а также самого человека или созданного им произведения искусства. По меткому определению В. И. Даля, «соединение истины и добра рождает премудрость, в образе красоты» [2, с. 186].

На протяжении веков понятие красоты волновало многих философов разных стран, зачастую вызывая противоречивые толкования. Для одних сущность красоты сводилась более всего к эстетической категории, а для других она связывалась, прежде всего, с понятиями духовных ценностей.